

ΚΩΣΤΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Ο τελευταίος χρόνος της δικτατορίας

Του **ΚΩΣΤΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ**

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΡΟΚΟΣ, *Αποτυπώματα 1967-1975*, εκδόσεις Στερέωμα, σελ. 88

Το ανά χειράς κόμικ του Κυριάκου Ρόκου ξεκίνησε να σχεδιάζεται την άνοιξη του 1973 στο Παρίσι και αναπτύχθηκε από τον Ιούνιο του 1973, όπως μαρτυρούν οι ημερομνίες στα πρώτα στριπ του. Ολοκληρώθηκε τον Νοέμβριο του 1975, δύο ακριβώς χρόνια μετά την εξέγερση του Πολυτεχνείου, και πρωτοπαρουσιάστηκε το 1976 στο Παρίσι και, ύστερα, το 1978 στην γκαλερί Νέες Μορφές. Ανατυπώθηκε πρόσφατα, στην αρχική του σχεδόν μορφή, από τις εκδόσεις Στερέωμα, συμπληρωμένο από ένα σύντομο αλλά κατατοπιστικό επίμετρο του Γιάννη Κουκουλά.

Στην αφήγησή του δεν ξεδιπλώνεται μια προαποφασισμένη από τον καλλιτέχνη πλοκή, δεν αποδίδεται ένα προσεδιασμένο σενάριο. Ακριβέστερα δεν υπάρχει κανένα τέτοιο. Ακολουθεί ημέρα-ημέρα τα γεγονότα της περιόδου κατά την οποία δημιουργήθηκε, τις εν πολλοίς συγκεκριμένες πληροφορίες γι΄ αυτά, τις ειδήσεις και τις διάφορες φήμες που, κάποιες φορές, αποδείχθηκαν τελικά ψευδείς.

Δεν λείπουν, βέβαια, οι έστω ελλειπτικές αναφορές σε συμβάντα που προηγήθηκαν, όπως η απόπειρα δολοφονίας του Παπαδόπουλου από τον Παναγούλη, η επικείμενη κατασκευή του «Τάματος του Έθνους» ή το «δημοψήφισμα» του 1968. Μαύρα γυαλιά και μουστάκια, στρατιωτικά ή αστυνομικά μπλίκια, σφραγισμένα στόματα, ο γύψος και οι πατερίτσες, η φάλαγγα και τα τανκς, αλυσίδες και λευκά περιστερία, συνθέτουν μια εκ των υστέρων οικεία εικόνα για την επτάχρονη δικτατορία, επαναλαμβάνοντας με πρωτότυπο όμως τρόπο τα γνωστά πλέον σύμβολά της, ακόμα και για όσες ή όσους δεν την έζησαν. Στο κάτω μέρος των σελίδων παρατίθενται και παραφράζονται διαφημιστικά ολόγκαν και αφίσες κινηματογραφικών προβολών, που ίσως μεταφέρουν με τον πλέον διαυγή και δεικτικό τρόπο τη γενικότερη κουλτούρα της περιόδου.

Όμως ξεχωριστά απεικονίζονται τα σύγχρονα της δημιουργίας του κόμικ γεγονότα, όπως αυτά, διαδοχικά, του Πολυτεχνείου, της εισβολής στην Κύπρο και της επιστράτευσης. Η τελευταία έφερε τον Ρόκο στην Ελευσίνα. Τα σχέδια των ημερών εκείνων είναι περισσότερο γρήγορα και εκφραστικά από τα υπόλοιπα. Στο σύνολό τους μεταφέρουν την ξεχωριστή ιδιωματική γραφή του συνολικού καλλιτεχνικού του έργου.

Για το τέλος ο Ρόκος επέλεξε μια φωτογραφία ενός κτιρίου με την αναγραφή στον τοίχο του ενός ποδοσφαιρικού συνθήματος. Δεν ξέρει κανείς αν βρισκόμαστε μπροστά σε μια δήλωση απογοήτευσης και στην παραδοχή πως η έκβαση του αντιδικτατορικού αγώνα πήρε μια αμφίβολη κατεύθυνση. Ή μήπως, αντίθετα, διακρίνουμε τη μελαγχολική έστω διαπίστωση της επιστροφής σε μία πολιτική «κανονικότητα», στην καθημερινότητα της καινούριας δημοκρατικότερης συνθήκης και την αγωνία για την ποιότητά της.

Εκ των πραγμάτων, το εικαστικό αυτό εγχείρημα του Κυριάκου Ρόκου συνιστά ένα προσωπικό ημερολόγιο του τελευταίου χρόνου της δικτατορίας και των πρώτων ημερών της αποκατάστασης της δημοκρατίας. Πρόκειται για μια ιδιόρρυθμη αλλά άμεση μαρτυρία και όχι για μια μεθόστερη κατάθεση, φιλτραρισμένη από την απόσταση των σκέψεων, των αξιολογήσεων και των πολιτικών αποτιμήσεων που ακολούθησαν. «Ιδιόρρυθμη» καθώς η πλοκή του μοιάζει εντελώς ακατάληπτη, όπως ακριβώς και η γλώσσα που χρησιμοποιεί, οι λέξεις ή οι φράσεις που συνοδεύουν τις εικόνες. Και τούτο ασφαλώς όχι για να αποφύγει τη λογοκρισία (άρηψε άλλωστε να δημοσιοποιηθεί), αλλά ενδεχομένως διότι εξίσου ακατανόητες έμοιαζαν οι εξελίξεις κατά την εν λόγω συγκυρία. Υφίσταται άλλωστε και ο φόβος της αναπαραγωγής του προφανούς, του εύκολου σχολιασμού των γεγονότων. Όμως το παιχνίδι με τον λόγο, κάποιοι εύστοχοι νεολογισμοί και η ντανταϊστική ή σουρρεαλιστική διάθεση διώχνει μακριά κάθε τέτοια πιθανότητα.

Πίσω απ΄ όλα διακρίνει κανείς το ερώτημα τι να κάνει κανείς, πώς ν΄ αντιδράσει σε ό,τι διπλά του συμβαίνει. Πώς απαντάει ο Ρόκος; Ανάμεσα σε άλλα μας λέει ή, ακριβέστερα, μας υπενθυμίζει ότι η εικαστική πράξη δεν μετριάζει ούτε απαλύνει την οργή, πως την μετατρέπει σε σκέψη, πως είναι ένα μέσο ίσως όχι κατανόησης πραγμάτων και γεγονότων αλλά κατάκτησης μιας διαφορετικού τύπου γνώσης για αυτά.

^[1] Ημερολόγιο — 202